

Hoogwaardige natuurontwikkeling op voormalige stortplaats in het Ilperveld

Banscheiding is weer leefgebied van bijzondere planten en dieren

De Banscheiding is een oude en bijzondere watergang in het Natura 2000- gebied 'het Ilperveld'. Door ernstige chemische vervuiling van de waterbodembodem en oevers was sanering nodig. Hierbij is rekening gehouden met de cultuurhistorische waarde en het optimaal benutten van de kansen voor ecologisch herstel. Dit artikel gaat over de ontwikkeling van de natuur sinds de oplevering medio 2010.

Door: Niels Hogeweg, Gustav Egbring, Bas van de Riet en Piet-Jan Westendorp

Over de auteurs:

Niels Hogeweg was destijds als beheerder vanuit Landschap Noord-Holland betrokken en is tegenwoordig projectleider bij afdeling Onderzoek & Advies Gustav Egbring is werkzaam bij ACV (Tauw) en was projectleider van de sanering van de Banscheiding
drs. Bas van de Riet is als ecooloog werkzaam bij afdeling Onderzoek & Advies van Landschap Noord-Holland
drs. Piet-Jan Westendorp is als ecooloog werkzaam bij ACV (Witteveen+Bos)

EEN HISTORIE VAN TURFSTEKEN EN VERVUILING

De Banscheiding is een watergang in het Natura 2000-gebied het Ilperveld in Noord-Holland (afbeelding 1). Deze plek vormt van oudsher de grens tussen Gemeente Landsmeer en IJpendam en is bovendien een belangrijk onderdeel van de geschiedenis van de veenwinning die hier plaatsvond. Helaas is er niet altijd oog geweest voor die ecologische en cultuurhistorische waarden. Van

Combinatie van sanering en hoogwaardige natuurontwikkeling

begin vorige eeuw tot midden jaren '70 werd in het Ilperveld afval gestort en raakte het gebied ernstig vervuild. De locatie in het Ilperveld is geheel gesaneerd (ontgraven en gecentraliseerd op enkele grote locaties in het gebied en afgedekt met een leeflaag van bagger). Op de Banscheiding werd (als enige locatie in het Ilperveld) naast bouw- en sloopafval ook industrieel afval, zoals zuurteer, gestort. Zuurteer is een vervelend restproduct vanuit de petrochemische industrie, waar men destijds eigenlijk geen raad mee wist. In 2006 zijn we gestart met de sanering van de Banscheiding. Sinds deze is afgerond, medio 2010, heeft het ge-

bied zich in korte tijd spectaculair ontwikkeld. Inmiddels is weer sprake van 'nieuwe en volwaardige natuur' op de Banscheiding.

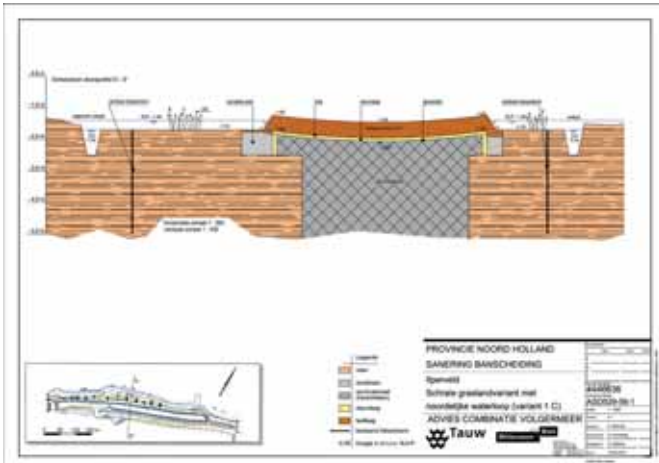
HERZIEN ONTWERP

Bij de start van de sanering werd het stortmateriaal dat uit beide oeverstroken werd ontgraven in de watergang verwerkt en werd een verticaal foliescherm aangebracht om de locatie zoveel mogelijk af te schermen. Het oorspronkelijke plan was om het gebied tussen het foliescherm aan de bovenzijde af te dekken met folie en een leeflaag en op de leeflaag een ondiepe sloot (25 cm diep) te creëren (historische loop van de Banscheiding). Vanwege technische aspecten (onvoldoende consolidatie stortmateriaal) kwam de sanering uiteindelijk stil te liggen.

In 2009, na een periode van 2,5 jaar, werd ACV (Advies Combinatie Volgermeerpolder, bestaande uit ingenieursbureau Tauw en Witteveen + Bos) benaderd om het project weer vlot te trekken. Eerst werd een stap terug gedaan en gestart met het op-

AFBEELDING 1: DE BANSCHIEDING TIJDENS UITVOERING VAN DE SANERINGSWERKZAAMHEDEN IN SEPTEMBER 2009 (FOTO AUKE PIERSMA).

AFBEELDING 2: SCHEMATISCHE DOORSNEDE VAN DE SANERING OP DE BANSCHIEDING (BRON: ACV).

stellen van een visie. In nauwe samenwerking met Landschap Noord-Holland, beheerder van het gebied, werd in deze visie de nadruk gelegd op de combinatie van sanering en hoogwaardige natuurontwikkeling. Voor de leeflaag werd het eindbeeld kamgrasland opgesteld. Dit type grasland kwam in het verleden in deze regio veel voor toen nog sprake was van extensieve beweiding of begrazing.¹ Voor de oevers aan beide zijden van het stortlichaam was het doel om geschikt leefgebied te ontwikkelen voor de Roerdomp; een markante en bedreigde moerasvogel.

In het ontwerp is rekening gehouden met het creëren van optimale omstandigheden voor zowel de natuurontwikkeling als het beheer (afbeelding 2). De oeverstroken werden dieper uitgegraven, waarna folie en leeflaag werden aangebracht op het stortlichaam. Het ontgraven veen, dat niet vervuild was, werd verwerkt in de leeflaag en ook elders in het gebied. Er werd gestuurd op bodemkwaliteit en een optimale waterhuishouding in de aangelegde leeflaag. De waterhuishouding van de oeverstroken wordt vooral bepaald door neerslag en verdamping. Dit betekent een goede waterkwaliteit en een natuurlijke peilfluctuatie met gedeeltelijke droogval in de zomerperiode en hogere waterstanden in de winter. Ideaal voor rietontwikkeling en verschillende vogelsoorten.

BODEMKWALITEIT STUREND VOOR NATUURONTWIKKELING

Een belangrijk aspect in de sanering en herinrichting was het besef dat bodemkwaliteit in belangrijke mate het eindbeeld bepaalt. In de loop der jaren is veel onderzoek gedaan aan de relatie tussen bodemkwaliteit en natuurontwikkeling.^{2,3,4,5}

Bodem eigenschappen als voedselrijkdom, buffercapaciteit, organisch stofgehalte en structuur bepalen welke planten goed en welke slecht tot ontwikkeling kunnen komen. Vanuit de beoogde einddoelen werden vanuit onderzoek^{2,3,4} en projectervaring⁵ voor verschillende bodemparameters streefwaarden of eisen opgesteld. Het bleek niet eenvoudig om ruim van te voren de juiste grondsoorten te selecteren. Er werd uiteindelijk 'aan de poort' geselecteerd, waar na bepaling van voedselrijkdom (stikstof, fosfaat, kalium), ijzer, zwavel en organische stof 'groen of rood' licht gegeven werd voor verwerking in het gebied. Het doel: zo goed als mogelijk de juiste voorwaarden voor de gewenste natuurontwikkeling creëren.

Om de ontwikkeling te bespoedigen, en ongewenste ontwikkeling van bijvoorbeeld akkerdistel te voorkomen, werd medio 2010 de leeflaag ingezaaid met een algemeen graszaadmengsel (BG 11, zonder kruiden). Hiermee werd de sanering en inrichting van de Banscheiding afgerond en mocht het gebied zich verder op natuurlijke wijze ontwikkelen.

AFBEELDING 3: KRUIDENRIJK GRASLAND OP DE DROGE DELEN VAN DE BANSCHIEDING (FOTO BAS VAN DE RIET).

ONTWIKKELING VAN FLORA EN FAUNA

Het droge systeem van de Banscheiding maakte na inzaai een verrassende vegetatieontwikkeling door. Met de aanvoer van de gebiedsvreemde grond kwamen ook de zaden van allerlei plantensoorten mee. Op enkele locaties had deze duidelijke kenmerken van een brakke vegetatie met soorten als Rode oogentroost, Zeeaster en Aardbeiklaver. Op andere plaatsen kwamen meer algemene ruigtekruiden op, maar nergens was sprake van dominantie van enkele soorten. Door de relatief lage voedselrijkdom van de bodem verliep de ontwikkeling van vegetatie aanvankelijk traag. Positief bij-effect was dat in eerste seizoenen vogelsoorten, zoals Kleine plevier, Bontbekplevier en Kievit volop gingen broeden in het gebied. Dit zijn zogenoemde pioniersoorten die kenmerkend zijn voor nieuw aangelegde terreinen of dynamische milieus. De nattere gebieden, die als begrenzing aan beide zijden van het oude sloottracé werden aangelegd, ontwikkelden zich zeer snel. In het eerste jaar vestigden zich meteen soorten die passen bij een jonge laagveenverlanding, zoals Kleine lisdodde, Riet en Ruwe bies. Bovendien werden veel foeragerende Lepelaars waargenomen, wat tevens aangeeft dat er op korte termijn al weer voldoende voedsel (onder andere insecten, kleine kreeftjes) in het water aanwezig waren. Uit onderzoek met gezenderde Roerdompen (www.roerdomp.info) bleek dat deze het nieuwe gebied ook al gebruikten als foerageergebied.

Ruim twee jaar na de inrichting van de Banscheiding constateren we dat de ontwikkeling van de natuur een vliegende start heeft gemaakt. Door vooraf kritisch te kijken naar de bodemparameters van de aan te voeren grond hebben we op de Banscheiding de randvoorwaarden kunnen creëren voor een bloemrijke vegetatie. De natte inrichting heeft nu al een goede inpassing in het bestaande moerasrijke veenweidelandschap in het Ilperveld. Na deze korte periode kan het gesaneerde en heringerichte gebied gezien worden als een volwaardig onderdeel van het Natura 2000-gebied: het functioneert als leef- en/of foerageergebied voor verschillende belangrijke soorten.

Voor de toekomst zijn we optimistisch over de verdere ontwikkeling van de natuurwaarden op de Banscheiding. We zullen dit op de voet blijven volgen door regelmatig te monitoren.

NOTEN:

1. Van 't Veer, R. (2007). Beheerplan Ilperveld 2007-2017. Landschap Noord-Holland.
2. Janssens, F. Peeters A., Tallwin J.R.B., Bakker J.P., Bekker R.M., Fillat F. and M.J.M. Oomes, (1998). Relationship between soil chemical factors and grassland diversity. *Plant and Soil* 202: 69-78.
3. Kemmers, R.H., A.T. Kuiters, P.A. Slim en J.P. Bakker (2006). Is ontgronden noodzakelijk voor natuurherstel op voormalige landbouwgronden? *De Levende Natuur* 107 (4): 170-175.
4. Lamers, L.P.M., Lucassen E.C.H.E.T., Smolders A.J.P. en J.G.M. Roelofs, 2005. Fosfaat als adder onder het gras bij 'nieuwe natte natuur'. *H2O* 17: 28-30.
5. Westendorp P.J. en P. Stook (2008) Onderzoek waterkwaliteit Volgermeerpolder fase 1. ACV rapport R001-4610426PJS-sbb-V01-NL. In opdracht van Milieudienst Amsterdam Projectbureau Volgermeerpolder.